

J.H.J. Andriessen heeft het dagboek bewerkt, en elk hoofdstuk voorzien van de geschiedenis van Hellers divisie en aangevuld met relevante foto's en kaarten.

De divisiegeschiedenis geeft in groter verband aan hoeveel verliezen er zijn geleden en welke aanvallen zijn uitgevoerd en is tevens een bewijs voor de authenticiteit van Heller's verhaal.

Heller bleef geen enkel lijden bespaard. Onderweg naar het front aan de Marne werd zijn divisie getroffen door granaten: nog maar van een van de kleinere kalibers die gebruikt werden. Een kameraad was door de granaatslag onder een lorrie gekomen en zijn onderlijf was verbrijzeld. Dit was maar een voorproefje van wat Heller te zien zou krijgen, want er zouden in zijn sector zware verliezen geleden worden.

Hij beschrijft zeer gedetailleerd het leven aan het front, hoe weerloos hij is tegen de vijandelijke artillerie, hoe bang hij is om levend begraven te worden bij granaatslagen en hoe mensen al hun vernuft inzetten om elkaar te doden. De strijdende partijen ondergroeven elkaars stellingen om ze dan vervolgens op te blazen, zodat er hele happen uit het front werden geslagen. In Argonne maakte hij kennis met misschien wel een van de meest onmenselijke wapens: gifgas. Allereerst werd er lacherig gedaan over de granaten die om hem heen ploften en witte rook produceerden, vertelt hij, maar dit veranderde al gauw in paniek. De soldaten hadden nog geen gasmasker om zich te beschermen.

Naast al die onmenselijkheid beschrijft Heller ook wat er aan menselijkheid bestond. Zo waarschuwen de strijdende partijen elkaar voor de dodelijke mortiergranaten en werd er voedsel geruild tussen de vijandelijke kampen. Kameraadschap was vanzelfsprekend en iedereen vervulde zijn plicht en voerde bevelen uit zonder te morren.

Aan iedereen die geïnteresseerd is in het leven van een frontsoldaat, kan ik dit boek aanbevelen. De beschrijvingen zijn soms pijnlijk gedetailleerd en geven duidelijk weer hoe er gevochten werd. Wat mij vooral verbaasde, waren de lichamelijke ontberingen die de soldaten moesten doorstaan. De loopgraven waren vaak gevuld met water waarin lijken dreven en ratten waren er heel gewoon. Voortdurend moest er gewerkt worden om de loopgraven operationeel te houden en dat onder aanhoudende artillerie beschietingen. Mensen, die een nieuwe *Im Westen nichts Neues* verwachten, moet ik teleurstellen. De verschrikkingen, hoe gruwelijk ze ook zijn, maken niet genoeg indruk, wat misschien te wijten is aan de weinig persoonlijke stijl van schrijven. Men krijgt weinig informatie over de psyche van de hoofdpersoon en zijn gevoelens. Mist hij zijn familie, zijn geliefde? Hoe ziet hij de toekomst? Ook wordt er weinig ingegaan op de relaties tussen de soldaten onderling, wat belangrijk is om wat meer kleur aan het verhaal te geven. Maar voor het overige het lezen zeker waard.

Youri van der Drift

WHY THE WORLD WENT TO WAR

Niall Ferguson, 1914: Why the World Went to War (Penguin Books, London 2005) 56 blz., € 2,50.

Vanwege het zeventig-jarig bestaan van de Penguin pocket heeft de uitgever van zeventig veelgevraagde titels een verkorte versie doen verschijnen voor het kleine bedragje van 2,50 euro. In de grotere boekhandels is wel een display met wat titels te vinden. Alle zeventig vast niet, ook niet bij Paagman op de Frederik Hendriklaan in Den Haag waar toch nog zo'n dertig jaar geleden echt alles aanwezig was. Ook de dikste pocket van allen, de lijst van verschenen boeken in de reeks. Dat was toen dé importeur en altijd een omweggetje waard bij bezoek aan het strand.

Voor geschiedenis zijn er prima boeken bij. In verband met dit themanummer is het aanschaffen van de ingekorte Ferguson aan te raden. Het boek behandelt de diplomatieke geschiedenis van het uitbreken van de oorlog. De handelingen en de achterliggende overwegingen van de betrokken politici worden duidelijk uiteengezet. Er wordt ingegaan op nog aanwezige vredesgevoelens, bijvoorbeeld bij Wilhelm II en op de 'what if ...?'-vraag naar de Britse inmenging. Wat zou er gebeurd zijn als de Britten neutraal gebleven waren? De auteur laat zien dat daar de mogelijkheid toe bestond, maar niet werd aangegrepen. In het parlement waren alleen de haviken te horen, zoals de minister van Buitenlandse Zaken: 'If we are engaged in War, we shall suffer but little more than we shall suffer even if we stand aside'.

Met zijn boek, dat in 1998 verscheen, vertolkte Ferguson een nieuwe visie op het uitbreken van WO II en de schuld-vraag. Dit beknopte boekje laat heel duidelijk zien waarom.

Tineke Bogaerts

NIET ALLEEN MAAR KOMISCH ...

Blackadder, dvd-box met de vier 'historische' series € 50,-, losse series € 15,-.

Rowan Atkinson hoeft natuurlijk niet aanbevolen te worden. Zijn afleveringen over de Middeleeuwen, de tijd van Elizabeth I (queenie), de Georges, zijn bekend en geliefd. Maar nog meer aansprekend zijn de afleveringen over de Eerste Wereldoorlog. De loopgraven, verhoudingen tussen officieren

en soldaten, de manier van vechten, je komt het allemaal tegen.

Om er een beetje in te komen, zouden leerlingen meer dan één aflevering moeten zien. Het zijn immers telkens dezelfde personen die belangrijk zijn en de situatie kunnen ze met wat kennis van zaken steeds beter inschatten. Dan zijn ze beter voorbereid voor de laatste aflevering: 'Over the top'. Als je weet waar het naartoe gaat is daar echt niet veel komisch meer aan ...

Tineke Bogaerts